

OBITELJ – SOCIJALNA MREŽA – SOCIJALNI RAD

Nino Žganec

Pravni fakultet, Zagreb

UDK: 364.442.2:316.356.2
316.356.2

Pregledni rad

Primljeno: 10. 10. 1995.

U članku se razmatraju neki aspekti života obitelji s obzirom na širu mrežu njezinih socijalnih odnosa. Vrijeme rušenja tradicionalnih obiteljskih vrijednosti očituje se u funkcionalnoj redukciji i socijalnoj izolaciji obitelji, s jedne strane, ali i njenom uključivanju u različite vrste socijalnih mreža, s druge. Iako se istraživanjem mreža u početku bave ponajprije socijalni antropolozi, razvojem teorije socijalnih sistema interes za ovim fenomenom prelazi i na područja drugih znanosti. Osobita se pozornost socijalnim mrežama, kao cjelokupnom polju odnosa, pridaje u tzv. aplikativnim (ponajprije pomažućim) disciplinama. Socijalni rad kao jedna od takvih disciplina u modelu socijalnog mrežnog rada, a osobito u metodi socijalnog rada u organiziranju zajednice, pronašao je značajan broj rješenja u procesu svladavanja sve kompleksnijih problema suvremenog čovjeka i njegove obitelji. Stoga se može očekivati da će i budući razvoj praktično-istraživačkih modela rada s ljudima nastaviti put u tom smjeru.

Izazovi vremena u kojem živimo svoju refleksiju očituju u kvaliteti obiteljskog života i života svakog pojedinca. Vrijeme u kojem se tako mnogo govori o destabilizaciji, transformaciji, preusmjerenju, tranziciji, pa i rušenju ostavlja tragove u našoj okolini i kroz obitelji ulazi u naš život. Pojedinac će u svemu tome vrlo teško opstati ukoliko nema izgrađenu mrežu odnosa i sa "značajnim drugim" i sa širim sustavom unutar kojega se kreće.

Uloga obitelji u ovom procesu "preživljavanja" javlja se vrlo često kao odlučujući činilac. Ne treba stoga čuditi što se fenomenu obitelji pridaje iznimna pozornost u bilo kakvom ozbiljnijem pokušaju objašnjenja različitih aspekata ljudskog života. Potpuno je pri tome irelevantno teoretsko ishodište na kojem se takvo potencijalno objašnjenje temelji.¹ Ulogu obitelji za čovjekov život jednostavno je

---

¹ Teorijski pristupi obitelji temelje se na podlozi niza teorijskih pristupa poput povijesnog materijalizma (Engels, Secombe, Gardiner), strukturnog funkcionalizma (Parsons, Goode), sistemske teorije (von

nemoguće ignorirati. Obitelj pruža mogućnosti za čovjekov fizički, kognitivni, emocionalni, psihički i socijalni razvoj. Ona je mjesto čovjekovog fizičkog, ali i psihičkog i socijalnog rođenja. Obitelj kao primarna ljudska skupina istodobno predstavlja i najznačajniji i najrašireniji oblik socijalnih skupina. No pojam obitelji ne treba shvaćati jednoznačno. Iako su najznačajnije funkcije obitelji zadržane, ipak se suvremena obitelj bitno razlikuje i po formalnim i po esencijalnim obilježjima od različitih povijesnih tipova obitelji. Moderna obitelj industrijsko-informacijskog doba razlikuje se od obitelji srednjeg vijeka, a još više od obitelji primitivnih društava. Suvremena obitelj, koju Parsons vidi kao *funkcionalno reduciranu i socijalno izoliranu*, po mnogo čemu zaslužuje pozornost i to ponajprije u našem slučaju, s obzirom na njenu socijalno-političku ulogu te s obzirom na mjesto koje sukladno elementima systemske teorije zauzima u životu suvremenog čovjeka. Funkcije obitelji mogu se vrlo široko razdijeliti na funkciju zaštite i funkciju socijalizacije (Minuchin, 1992).² Prva je usmjerena prema unutra i označava psihosocijalnu zaštitu svojih članova, a druga prema van i predstavlja proces prilagodbe na određenu kulturu i njezine datosti. Ova druga funkcija posebno je zanimljiva s obzirom da otkriva obitelj kao otvoreni sustav koji se nalazi u interakciji sa svojom okolinom, odnosno s onim što se često naziva "socijalna mreža" (Collins i Pancoast, 1981; Textor, 1991; Laireiter, 1993; Roehrl, 1994; i dr.).

Ponekad se, govoreći o obitelji, rasprava neopravdano ograničava na interpersonalne, unutarobiteljske aspekte ili pak se ide u drugu krajnost, spominjući samo šire sociologijsko značenje obitelji, kao da je to moguće zasebno promatrati. Čini nam se puno primjerenijim pristupiti fenomenu obitelji u kontekstu unutarnje i vanjske međuovisnosti njezinih funkcija. Mreža socijalnih odnosa koja se razvija u obitelji i oko nje važan je činilac održanja i razvoja, kako svakog člana obitelji tako i obitelji u cjelini. Kod toga valja obratiti pozornost i na sam fenomen socijalne mreže, koji je kao kompleksni socijalni sistem teško kvalitetno opisati bez opasnosti da se ne zađe u vode jednostranosti ili redukcionizma. Obitelj i njezina socijalna mreža pojavljuju se u središtu interesa niza (društveno-humanističkih) znanstvenih disciplina posljednjih nekoliko desetljeća. Osobito je to vidljivo nakon što je systemska paradigma po procesu znanstvene revolucije³ postavljena na pijedestal nove znanstvene paradigme.

Bertalanffy, Luhmann), teorije socijalne razmjene (Thibaut/Kelley, Homans, Nye), obiteljske ekonomije i ekonomije domaćinstva (Schultz, Becker), simboličkog interakcionizma (Mead, Blumer), dubinsko-psihološke teorije (Freud, Adler), ekoloških istraživanja obitelji (Bronfenbrenner, Ries), feminističkih pristupa (Harding, Keller), kritičke teorije (Habermas, Osmond), komunikacijske teorije (Bateson, Watzlawick), pristupa obiteljskog ciklusa (Duvall, Hill, Rowentree) ili pak teorije mreža (Bott, Keupp).

2

Textor (1991) razlikuje različite obiteljske funkcije, kao npr. : zadovoljavanje osjećaja pripadnosti, lojalnosti i egzistencijalne povezanosti, funkciju obiteljske solidarnosti, funkciju izravnavanja obiteljske napetosti, funkciju zadovoljavanja temeljnih ljudskih potreba, religijsku funkciju i dr.

3

Usp. T. Kuhn, *The Structure of Scientific Revolutions*, The University of Chicago Press, 1970.

OBITELJ U SVJETLU TEORIJE SOCIJALNIH SISTEMA

Logički razvoj znanstvene misli rezultirao je u ovom stoljeću široko prihvaćenim postavkama systemske teorije. Razvijana u djelima raznih autora (Neumann, Wiener, Miller, Bertalanffy, Parsons i dr.), systemska je teorija pružila adekvatne odgovore na brojna dotad nerješiva pitanja društvenog, a time i obiteljskog života. Obitelj je "postala" dio šireg sistema, a i sama je kao sistem *sui generis* sastavljena od niza podsistema. Društvo kao široki sistem uključuje u sebi manje sisteme poput zajednica, obitelji, malih grupa te različitih društvenih ustanova kao što su škole, crkve, socijalne ustanove i dr. *Systemska mišljenje*, osobito tijekom posljednja dva desetljeća, obilježava znatan prodor u okvire disciplina kao što su psihologija, medicina (osobito psihijatrija i socijalna medicina), socijalni rad, pedagogija. Osobito je zanimljivo pratiti brzi razvoj i primjenu systemske obiteljske terapije. Systemski pristup obitelji istodobno ne znači i nestanak pojedinca. Pojedinca se promatra u kontekstu njegovog obiteljskog sistema, ali također i u kontekstu kompleksne mreže odnosa kojim je obiteljski sistem okružen. Nastoji se osobita pozornost usmjeriti okolini, što je kasnije dovelo do tzv. ekološkog pristupa u istraživanju obitelji (Bronfenbrenner, 1979, 1986). Za svaki je veći podsistem karakteristična različita forma interakcija, definiranje uloga, odnosa, pravila i dr. Podsystemi su međusobno ovisni, u međusobnoj su interakciji i ispunjavaju različite funkcije jedni za druge. Ponekad se odnos između sistema očituje kao mreža, i to ponajprije *mreža odnosa*. Systemi posjeduju sposobnost postizanja identičnih ciljeva postignutih na osnovi različitih polazišnih uvjeta (*ekvifinalitet*) ili pak postignuća različitih rezultata na osnovi identičnih polazišnih uvjeta (*multifinalitet*). Svaki sistem prolazi kroz određene razvojne faze u kojima koristi energiju radi ostvarenja određenog cilja. Ukoliko sistem nije sposoban koristiti svoju energiju i ne ispunjava svoj cilj, tada se govori o *entropiji*. Budući da su i systemi i podsystemi samoregulirajući, oni nastoje unutar sebe održati svojevrsnu ravnotežu (*homeostazu*, *ekvilibrij*) odnosno balans između različitih dijelova sistema. Svaki sistem na neki način "nadzire" drugi i pazi da taj poštuje pravila, interakcijske forme, definirane odnose itd.

Obitelj kao sistem u trajnom je suodnosu s drugim sistemima koji ga okružuju i prema kojima postavlja više ili manje propusne granice, i to prostorne i kognitivne, emocionalne i odnosne (Textor, 1991). Prema stupnju propusnosti odnosno otvorenosti tih granica mogu se razlikovati više ili manje otvoreni obiteljski systemi. Obitelj kao *samoregulirajući sistem* nastoji održati svoju ravnotežu i to nastoji postići ponajprije održanjem ravnoteže svojih podsistema. Ona posjeduje mehanizme kontrole i akcije usmjerene k vraćanju svojih dijelova na razinu funkcioniranja koja znači održanje homeostaze. No to vrijedi sve dotle dok se radi o "normalnim" ili "upravljivim" odstupanjima. Ukoliko se pak radi o pojavi entropije koja označava nemogućnost sistema da se autonomno regulira, sistemu je potrebna vanjska regulacija. Kod toga je od osobite važnosti poznavati stupanj otvorenosti takvog sistema na vanjsku regulaciju. Upravljanje obiteljskim sistemom uvijek je u rukama pojedinog njegovog podsistema ili pak u kombinaciji podsistema. Stoga je u radu s obitelji važno razlučiti njezine dijelove

i identificirati "upravljački mehanizam". Isto je tako potrebno upoznati obiteljsku okolinu, širi obiteljski sistem te socijalnu mrežu obitelji.

OBITELJ I NJEZINA OKOLINA

Obitelj i svi njezini članovi žive u različitim okolinama. Obitelj je dio određenog društva i kao takva suočena je s većinom elemenata društvenog života koji su za to društvo karakteristični. Obitelj i njezini dijelovi nalaze se pred brojnim zahtjevima koje uža i šira okolina postavlja pred njih. Obiteljski sistem "sukobljava" se s velikim sistemima poput privrednog, tehničkog, političkog, kulturnog i prirodnog. Tu je i čitav niz manje kompleksnih institucija kao što su obrazovne, socijalne, upravne, religijske, kulturne, zabavne i dr. Svaki od tih sistema ima svoje osobitosti i svaki pred obitelj postavlja određene zahtjeve koje članovi obitelji više ili manje poštuju.

Okolina utječe na obiteljski život u onoj mjeri u kojoj su obiteljske granice propusne, i to s obzirom na njihovu prostornu te na emocionalnu i kognitivnu propusnost. Zatvorenost ili otvorenost obiteljskih granica rezultat je brojnih vrlo složenih elemenata i mehanizama unutarobiteljskog života, sastavljenog od života pojedinaca i života obiteljskih podsistema. Propusnost odnosno nepropusnost obiteljskih granica ima prije svega funkciju zaštite obitelji od nekontroliranih (neželjenih) utjecaja iz njezine okoline.

Moderna obitelj smatra se otvorenim sistemom (Andolfi, 1992) i istraživanje obitelji danas ne treba ograničiti na pojedinca u kontekstu njegovog obiteljskog sistema, nego se ono treba protezati na kompleksnu mrežu odnosa kojima je obiteljski sistem okružen. Umjesto istraživanja svijeta unutarpsihičkih procesa, treba se okrenuti istraživanju *svijeta interaktivnog odnosa u njegovom prostornom i vremenskom kontekstu*. Drugim riječima, treba se usmjeriti analizi mreže odnosa kao i samoj biti socijalnih jedinica (Collins i Pancoast, 1981).

SOCIJALNE MREŽE I OBITELJSKI ŽIVOT

Pojam socijalne mreže ima razmjerno bogatu povijest i zaokupljao je interes istraživača iz redova različitih znanstvenih disciplina. Iako ponekad izgleda da se radi o nesređenom području,⁴ ipak se u pregledu razvoja istraživanja socijalnih mreža može ustanoviti znatan napredak, osobito u novije vrijeme. Britanski socijalni antropolog Barnes u svojem radu o socijalnim strukturama jedne norveške zajednice piše: "Svaka osoba je... u kontaktu s brojnim drugim ljudima

4

Tako npr. Keul (1993) svoje razmatranje socijalne mreže donosi u članku pod nazivom "Socijalna mreža – sistem bez teorije".

Isto ističe i Barnes (1972) riječima: "Ne postoji nešto kao teorija socijalnih mreža, a možda nikad neće ni postojati".

od kojih je s nekima u direktnom kontaktu, a s drugima ne... čini mi se praktičnim jedno takvo socijalno polje nazvati mrežom" (Barnes, 1954, prema: Keul, 1993). Još ranije neki su se autori više ili manje izravno u svojim radovima dotaknuli fenomena socijalne mreže. Osobito tu treba naglasiti ulogu socijalne i razvojne psihologije te radove Morena i njegova sociograma (1934), Lewina i topološke teorije (1936) i drugih, osobito sociologa (Simmel, Wiese). Interes za istraživanje socijalnih mreža vrlo brzo je prešao granice socijalne antropologije, psihologije i sociologije te se danas o tom fenomenu mogu naći radovi i unutar medicinskih znanosti, komunikoloških studija, socijalnog rada, pedagogije i brojnih drugih disciplina.

Mrežom se obično podrazumijeva *cjelovito polje odnosa jednog čovjeka*. Mreža se proteže u određenom prostoru i vremenu i obuhvaća formalne i neformalne odnose sa srodnicima, prijateljima, susjedima, kolegama na radu itd., pri čemu ti kontakti mogu biti više ili manje intenzivni odnosno osobni. Textor (1991) prema vrsti odnosa razlikuje mreže potpore, mreže svakodnevnih kontakata i mreže za druženje. Mreže mogu biti osobnog ili općenitog tipa. Socijalne mreže razvijaju se kao neformalni odnosi, za razliku od formalne i funkcionalne povezanosti putem organizacijskih sistema ili putem medija.

Treba razlikovati "*prirodne mreže*" kao prirodnu zajedničku povezanost (srodstvo, susjedstvo) od "*umjetno*" nastalih ustanova i drugih oblika socijalnih mreža koje nastaju na temelju određenih, uglavnom ograničenih interesa ili problema. Socijalne mreže odnosno mreže socijalnih odnosa razlikuju se po obilježjima kao što su gustoća, veličina i kanali međusobne povezanosti. Isto tako kod mreža treba razlikovati njihov sadržaj, usmjerenje, trajnost, intenzitet, učestalost interakcija itd.

Postoji razmjerno mnogo nalaza o značaju socijalnih mreža za dobrobit kako pojedinca tako i same socijalne mreže (usp. Gottlieb, 1981; Yoder i sur., 1985; Keupp i Roehrle, 1987). No istodobno ova istraživanja pokazuju da nije svaka konstelacija mreža prikladna za svladavanje svake krize odnosno svakog problema, da su pojedinci sukladno svojoj dobi, spolu i drugim obilježjima uključeni u različitoj mjeri u različite socijalne mreže, ovisno o njihovoj djelotvornosti te da socijalne mreže imaju i svoje nedostatke. Čovjek može istodobno pripadati različitim socijalnim mrežama. One mogu počivati na osnovama obrazovanja, srodstva, prijateljstva, zanimanja, nacionalnosti, religije ili pak različitih drugih interesa.

Značaj socijalnih mreža očituje se na različitim razinama života pojedinca, obitelji pa i čitavog društva. Ukoliko se radi o "pozitivnim" socijalnim mrežama, one su usmjerene zaštiti svojih članova, prevenciji negativnih životnih događaja i općenito unapređenju života onih koji su članovi takve mreže. *Socijalno-politički značaj socijalnih mreža* ogleda se u njihovoj aktivnosti na planu osiguravanja pripadnika određenog društva od različitih rizika društvenog i obiteljskog života, a temelji se na socijalno-političkom načelu solidarnosti i subsidijarnosti. Kod socijalnih mreža radi se o sasvim drukčijem tipu osiguranja ovih rizika nego što je to slučaj kod klasičnih tipova formalnog osiguranja koje država pruža svojim građanima. Socijalne mreže (neformalne) baziraju se na tzv. primarnoj solidar-

nosti odnosno na emocionalnoj povezanosti svojih članova. Time one predstavljaju neformalnu dopunu institucionaliziranim socijalnim službama te u brojnim područjima osobito obiteljskog života nose najveći teret pružanja pomoći. Jednu od tipičnih mreža ovog tipa predstavlja susjedstvo.

Susjedstvo se temelji na prostornoj ili socijalnoj komponenti. Ono je socijalno-prostorni podsistem grada i predstavlja mjesto neposrednih kontakata. Time susjedstvo ispunjava određene dopunske funkcije zajedničkog života kao što su npr. pomoć u nevolji, socijalizacija, socijalna kontrola i komunikacija i dr.

Osim susjedstva kao primarne socijalne mreže, važnu ulogu igraju i različite "umjetne" mreže, od kojih su najznačajnije *grupe za samopomoć*. Katz i Bender (1976) ističu da su grupe za samopomoć dobrovoljne, male grupe za obostranu pomoć i ostvarenje posebnih ciljeva. Obično su sastavljene od osoba koje dijele zajedničke interese, koje su se okupile radi obostrane pomoći u zadovoljavanju zajedničkih potreba, nadilaženja zajedničkog hendikepa ili problema koji šteti njihovom životu te radi postizanja željene socijalne i/ili osobne promjene. Inicijatori i članovi takvih grupa smatraju da njihove potrebe nisu ili ne mogu biti zadovoljene putem postojećih socijalnih ustanova. Grupe za samopomoć obilježavaju socijalne interakcije licem u lice i pretpostavke osobne odgovornosti njenih članova. One često pružaju materijalnu pomoć, emocionalnu potporu, često su orijentirane na uzrok te prihvaćaju određenu ideologiju ili vrijednosti putem kojih članovi mogu postići jači osjećaj osobnog identiteta.

Socijalne mreže (prirodne i umjetne) i njihov značaj za obitelji treba promatrati u sociološkom, psihološkom i inom kontekstu. Na taj način moguće je razumjeti vezu između socijalnih mreža i sistema.⁵ Obitelj kao biološki, sociološki, psihološki, ekonomski, i dr. fenomen razumljiva je jedino kao kompleksna cjelina različitih odnosa unutar i izvan nje. Na toj premisi treba planirati i graditi svaku potencijalnu aktivnost usmjerenu promjeni ili rekonstrukciji obiteljskih odnosa. Zadirati u strukturu obitelji znači doći u kontakt s brojnim unutarobiteljskim odnosima te s odnosima na razini socijalne mreže. Već prije spomenuli smo važnost otkrivanja tzv. "upravljačkog mehanizma" ukoliko želimo identificirati stvarne obrasce po kojima sistem (obitelj) funkcionira, a još više ukoliko nastojimo da u sistemu dođe do određene transformacije. Na razini socijalnih mreža kao šireg obiteljskog sistema radi kompleksnosti međuodnosa znatno je teže doprijeti do takvog "upravljačkog mehanizma" pa je analogno tome teže i identificirati pravila i modele njihovog funkcioniranja. Ono što bi svakako trebalo identificirati jest *razvojni proces socijalne mreže i svrha njezinog postojanja*. Pri tome treba otkriti zbog čega je netko postao dio socijalne mreže, što ga u socijalnoj mreži održava, koje su prednosti, a koji nedostaci u funkcioniranju mreže. Logika nastajanja mreže socijalnih odnosa govori o tome da se gotovo uvijek radi o recipročnom procesu primanja i davanja temeljenom na dubokim

5

Keul (1993) smatra da se bez obzira na različito tumačenje sistema kao pojma *per se* "socijalna mreža može prema svojem nastanku i najčešćim ciljevima istraživanja označiti kao *sistem* između psihologije i sociologije".

emocionalnim osjećajima zajedništva ili pak na određenim zajedničkim interesima. Obitelj stvara mrežu socijalnih odnosa kako bi preživjela u kompleksnom svijetu koji postavlja brojne zahtjeve pred nju. No pri tome obitelj, odnosno većinom pojedini njezini dijelovi, preuzimaju razne funkcije nastale kao posljedica funkcioniranja socijalne mreže. Odnos primljenog od socijalnih mreža i uloženog za njezino održavanje nemoguće je egzaktno izmjeriti te je to uglavnom prepušteno individualnim ili obiteljskim procjenama o "isplativosti". Spremnost ulaganja vlastitih snaga u održavanje mreže socijalnih odnosa ovisi o obilježjučnosti, vanjskim okolnostima kao što su bliskost ili daljina postojećih kontakata, ali i o cjelokupnoj situaciji, prisutnosti ili odsutnosti autoriteta ili drugih osoba kao i o postojanju ili nepostojanju sličnih primjera u bližoj okolini. Socijalna mreža kao svojevrsna obiteljska "subkultura potpore" (Collins i Pancoast, 1981) može činiti vezivno tkivo u procesu pomaganja obiteljima. Ova činjenica koristi se osobito u pomažućim projektima aplikativnih znanosti, temeljenim na socijalno-ekološkim odnosno sistemsko-teorijskim postavkama.

Socijalni rad kao primijenjena znanstvena disciplina među prvima je počela koristiti postavke mrežnog rada kao "forme koordinacije te kao razvoja i održavanja komunikacije s osobama različitih interesa i orijentacija" (Johnson, 1995: 349). Mrežni pristup za socijalni rad znači uspostavljanje i održanje zajedničkog rada između osoba iz formalnih i iz neformalnih pomažućih sistema te razvoj komunikacije licem u lice između osoba koje posjeduju potencijal za razvoj odnosa na osnovi zajedničkih interesa.

SOCIJALNI RAD I SOCIJALNE MREŽE

Socijalni rad kao (znanstvena) disciplina veoma je daleko od jednoznačne definicije, po čemu je vrlo blizak konceptu socijalne mreže. Može se postaviti i pitanje opravdanosti pokušaja jednoznačnog definiranja socijalnog rada budući da se radi o veoma široko zasnovanim postavkama prvotno pomažuće aktivnosti, a zatim više ili manje konstituirane znanosti sa svim sastavnicama. Socijalni rad usmjeren je potpori ljudima u pronalaženju ravnoteže između njihovih potreba i sposobnosti unutar okoline sa svim njezinim datostima i zahtjevima. Isto tako socijalni rad nastoji unaprijediti razvoj pojedinca, obitelji, grupe ili zajednice u smislu uspostave takvih odnosa koji će im omogućiti samostalno i odgovorno oblikovanje vlastitog života. Brojne teorije koje su tijekom povijesti prihvaćene u socijalnom radu većinom su preuzimane iz različitih srodnih disciplina, tako da su neki ovu disciplinu čak nazvali "borrow science". Znanje je preuzimano iz društvenih znanosti poput psihologije, sociologije, antropologije, političkih znanosti, ekonomije, povijesti, no isto tako i iz prirodnih znanosti, kao što je biologija i fiziologija. Pokušaji izgradnje autentične teorije socijalnog rada ostali su uglavnom bez rezultata pa se danas o socijalnom radu više govori u svjetlu svojevrsnog *integralnog pristupa* u smislu "odgovora na ljudske potrebe; razvojne profesije i kreativne mješavine znanja, vrijednosti i vještina" (Johnson, 1995), "procesa rješavanja problema" (Perlman, 1959) ili pak "intervencije u ljudske transakcije" (Anderson, 1984; Monkman i Kagle, 1982). Socijalni rad

usporedo s razvojem teorijske misli razvijao je svoju metodologiju te se na tom planu može pratiti razvoj od rada s pojedincem (*social casework*) i obiteljima (*social work with families*) preko socijalnog grupnog rada (*social group work*) do socijalnog rada u zajednici (*community organization*).

Strategije odnosno modeli prakse socijalnog rada izrazito su brojni i kreću se u rasponu od bihevioralnih, kognitivnih i komunikacijskih preko feminističkih, ekoloških i egzistencijalnih do integrativnih. Mueller (1993) ističe tri tzv. idealtipske strategije koje se u praksi najčešće međusobno isprepliću. Prva je *strategija ekspertnog modela*. Prema njoj socijalni radnik u svom području rada posjeduje osobitu stručnost pretoplenu u jedinstvo teorijskog znanja i praktičnog iskustva zajedno s osobnim sposobnostima unutar profesionalnog habitusa. Klasične strategije profesionalizacije socijalnog rada slijede takav model. Druga strategija može se opisati kao model rada s resursima odnosno *model mrežnog rada*. Pod time se podrazumijeva spojenost svih onih metodoloških postavki koje proizlaze iz socijalno-ekološkog (sistemske-funkcionalnog) modela. Teorijsko obrazovanje pri tome ima zadaću iskorištavanja životne situacije adresata kao sklopa resursa. Djelatnost socijalnog radnika ovdje se smatra kao podržavajući i kompenzirajući "resource management" te kao povezivanje malih mreža. Treća strategija može se nazvati *rad s odnosima*. Djelatni proces između socijalnog radnika i njegovog adresata dvostruko je usmjeren: on se s jedne strane odnosi na pitanja smisla međusobnog odnosa, uključujući emocionalnu, nesvjesnu dimenziju, a s druge strane on se odnosi na sadržajna pitanja tog odnosa ukoliko predmet tog odnosa, odnosno cilj, nije unaprijed bilo moguće jednostrano definirati, nego se on mora zajednički otkriti.

Strategija socijalnog mrežnog rada za sam socijalni rad značila je osobitu promjenu perspektive odnosno otklon od individualističkih prema socijalno-ekološkim orijentacijama. Socijalni rad razvojem metode socijalnog rada u organiziranju zajednice⁶ u mrežnom pristupu dobiva mogućnost dubljeg pronicanja uzroka, ali i rješavanja socijalnih problema. Doseži socijalnog rada, odnosno ciljane grupa, proteže se na šire dijelove stanovništva (socijalne mreže), a uloga socijalnog radnika poprima nove dimenzije. Time se otvaraju i nove mogućnosti rada s obiteljima. Uvođenjem zajednice kao interesne sfere i djelokruga socijalnih radnika, obitelj postaje podsistem zajednice u kojoj socijalni radnik može obavljati različite funkcije. Ukoliko se radi o procesu organiziranja zajednice, uloga obitelji nezaobilazna je i socijalni radnik može imati pomoćnu funkciju u procesu organiziranja i mobiliziranja vlastitih sposobnosti obiteljima putem:

6

Socijalni rad u organiziranju zajednice povijesno se razvio kao tzv. treća metoda socijalnog rada. Kramer i Specht (1983) smatraju da se "socijalni rad u organiziranju zajednice odnosi na različite metode intervencija pri čemu profesionalac (*change agent*) pomaže zajednici u savladavanju socijalnih problema unutar demokratskog sistema vrijednosti. Ostvaruje se programima usmjerenim socijalnoj promjeni koji uvažavaju okolinske uvjete i socijalne institucije".

- a) boljeg korištenja postojećih usluga socijalnih službi,
- b) provođenja zajedničkih akcija samopomoći ili pak
- c) njihovog sudjelovanja u mijenjanju djelatnosti postojećih organizacija i ustanova, i to osobito onih koje su dijelovi obiteljske socijalne mreže.

Uloga je socijalnog radnika pri tome i uključivanje novih resursa (sredstava), stvaranje i održavanje komunikacijskih kanala između obitelji i socijalne mreže, koordiniranje različitih aktivnosti na razini lokalne zajednice, zastupanje obitelji ili pojedinih članova u kontaktima sa širim sistemima, savjetovanje obitelji itd.

Značaj socijalnog mrežnog rada od posebnog je socijalno-političkog značaja. Načelo socijalnosti države koje proklamira situaciju trajne socijalne pravednosti i socijalne sigurnosti pokazalo se u svojoj realizaciji veoma skupim, čak i za moderne (bogate) Zapadne države. To je jedan od osnovnih razloga za poticanje razvoja različitih tipova "intermedijarnih" dijelova socijalne dobrobiti (osobito neprofitnog sektora). Poticanje razvoja socijalnih mreža, osobito razvoja lokalnih inicijativa, razvoja susjedstva i grupa za samopomoć za državu predstavlja "najisplativiju investiciju". Zbog toga moderne koncepcije socijalne politike kroz načelo subsidijarnosti afirmiraju razvoj samopomoći i podržavaju projekte socijalnog rada temeljene na organiziranju i razvoju zajednica. Cilj je, naravno, ponajprije ekonomski, no budući da se rezultati obično ogledaju u podizanju kvalitete življenja, polazišni motivi manje su važni. Budući da je jedan od osnovnih ciljeva socijalnog rada unapređenje svih područja ljudskog života, na njemu ostaje jedino da odredi kako će to postići i kojim stvarnim ciljevima teži.

Socijalni rad treba odgovoriti na pitanje kako postići željenu promjenu i definirati stanje koje će u svojoj biti biti bolje od onog kad promjene još nije bilo. Odgovore na ova pitanja ne treba olako shvaćati jer se upravo u njima krije ono što je za život svakog pojedinca od goleme važnosti.

Razmatranje *vrijednosnih postavki* prihvaćenih u znanosti općenito i u socijalnom radu zasigurno će taj napor olakšati.⁷ Vrijednosti uz korpus spoznaja predstavljaju jednu od osnovnih kategorija socijalnog rada. One odgovaraju na

7

Razmatrajući aktualnu situaciju unutar socijalnog rada u zajednici, engleska studentska grupa pod pokroviteljstvom *The Calouste Gulbenkian Foundation* (1972) istaknula je sljedeće vrijednosne postavke ove metode: 1. u demokratskom društvu svim ljudima treba omogućiti razvoj njihovih sposobnosti i interesa; 2. razvojne mogućnosti pojedine osobe ovise u značajnoj mjeri od aktivne suradnje s drugim ljudima unutar različitih grupa. Čovjek je društveno biće te on može živjeti i izgrađivati kulturu samo u društvu u interakciji s drugima koji mu sličje. Zbog toga je za njega od osobitog značaja razvoj njegove zajednice. Putem sudjelovanja u društvenim, privrednim, stručnim, političkim i religijskim aktivnostima on stječe svoje prijatelje i stvara kontakte. Pri tome stvara vlastiti identitet i razvija sposobnost obostranog davanja i primanja; 3. u očuvanje individualnosti drugoga spada i očuvanje njegovog uvjerenja i njegove sposobnosti za vlastito odlučivanje i oblikovanje života. Vrijednost ljudskog mnoštva i raznovrsnosti, društvo ne smije podcijeniti; 4. društvo ima koristi u međusobnoj igri vodstva, organizacije i slobode. Pravu ravnotežu između planske organizacije od gore prema dolje i organskog rasta od dolje prema gore nije lako utvrditi. U društvu u kojem se tehnologija sve više razvija, društvo je podložno stalnim promjenama koje kao posljedicu donose s jedne strane povećano ograničavanje slobode, a s druge proširene mogućnosti za razvoj.

pitanje o tome što se želi i označavaju formulacije poželjnog ponašanja pojedinaca i socijalnih skupina. Vrijednosti svake osobe dio su vrijednosti okoline u kojoj se on nalazi, što znači da pri njihovu utvrđivanju treba u obzir uzeti njihovo kulturno podrijetlo, njihovu povezanost s vrijednostima drugih osoba, osobno iskustvo svake osobe i niz drugih elemenata. Neke od vrijednosti prihvaćenih u većini obitelji odnose se na moralnu odgovornost, napredak, slobodu, patriotizam, demokraciju i sl. Praksa, kao i istraživanje u socijalnom radu usmjereni su utvrđivanju vrijednosti i njihovom oživotvorenju. Međuovisnost obiteljskih vrijednosti unutar mreže socijalnih odnosa dodatni je poticaj razvoju modela socijalnog rada koji pruža mogućnost utjecanja na tzv. *makrorazini* odnosno razini širih socijalnih odnosa (socijalne mreže). Daljnjim razvojem takvih modela postižu se najmanje dva cilja: jedan je socijalno-politički i odražava se u već spomenutom snižavanju općih izdataka namijenjenih socijalnom području, dok je drugi više psihosocijalni i tiče se stvarnog podizanja kvalitete življenja, kako obitelji tako i pojedinaca. U tome se vjerojatno krije i dio odgovora na pitanje: u kojem će se smjeru u budućnosti razvijati modeli ne samo socijalnog rada nego i većine drugih pomažućih profesija?

LITERATURA

- Anderson, J. D. (1984): Toward Generic Practice: The Interactional Approach u: *Social Casework*, 65, 323-329.
- Andolfi, M. (1992): *Familientherapie – Das systemische Modell und seine Anwendung*; Lambertus Verlag, Freiburg.
- Barnes, J. A. (1972): Social Networks; *Module in Anthropology*, 26, 1-29.
- Bronfenbrenner, U. (1979): *The Ecology of the Human Development. Experiments by Nature and Design*; Harvard University Press, Cambridge.
- Bronfenbrenner, U. (1986): Ecology of the Family as Context for Human Development: Research Perspective u: *Developmental Psychology*, 22, 723-742.
- Collins, A. H. i Pancoast, D. L. (1981): *Das soziale Netz der Nachbarschaft als Partner professioneller Hilfe*; Lambertus Verlag, Freiburg.
- Gottlieb, B. H. (Ed.), (1981): *Social Networks and Social Support*; Sage, Beverly Hills.
- Johnson, L. C. (1995): *Social Work Practice – A Generalist Approach*; Allyn And Bacon, Boston.
- Katz, A. i Bender, E. I. (Eds.), (1976): *The Strength in Us: Self-Help Groups in the Modern World*; Franklin Watts, New York.
- Keul, A. G. (1993): Soziales Netzwerk – System ohne Theorie u: Laireiter, A. (Hrsg.): *Soziales Netzwerk und soziale Unterstuetzung*; Verlag Hans Huber, Bern.
- Keupp, H. i Roehrl, B. (Hrsg.), (1987): *Soziale Netzwerke*; Campus, Frankfurt/M.
- Kramer, R. i Specht, H. (Eds.), (1983): *Readings in Community Organization Practice*; Englewood Cliffs.
- Kuhn, T. S. (1970): *The Structure of Scientific Revolutions*; The University of Chicago Press, Chicago.
- Laireiter, A. (1993): Begriffe und Methoden der Netzwerk- und Unterstuetzungsforschung u: Laireiter, A. (Hrsg.): *Soziales Netzwerk und soziale Unterstuetzung*; Verlag Hans Huber, Bern.

Laireiter, A. (Hrsg.), (1993): *Soziales Netzwerk und soziale Unterstuetzung – Konzepte, Methoden und Befunde*; Verlag Hans Huber, Bern.

Lewin, K. (1936): *Principles of Topological Psychology*; McGraw-Hill, New York.

Minuchin, S. (1992): *Familie und Familientherapie – Theorie und Praxis struktureller Familientherapie*; Lambertus Verlag, Freiburg.

Monkman, M. M. i Kagle, J. D. (1982): The Transactions Between People and Environment Framework: Focusing Social Work Intervention in Health Care u: *Social Work in Health Care*, 8, 105-116.

Moreno, J. (1967): *Die Grundlagen der Soziometrie* (2. izd.), Opladen, Koeln (1. izd. 1934).

Mueller, B. (1993): *Sozialpaedagogisches Koennen – Ein Lehrbuch zur multiperspektivischen Fallarbeit*; Lambertus Verlag, Freiburg.

Perlman, H. H. (1959): *Social Casework: A Problem-Solving Process*; University of Chicago Press, Chicago.

Roehrl, B. (1994): *Soziale Netzwerke und soziale Unterstuetzung*; Beltz Psychologie Verlags Union, Weinheim.

Textor, M. R. (1991): *Familien: Soziologie, Psychologie – Eine Einfuehrung fuer soziale Berufe*; Lambertus Verlag, Freiburg.

The Calouste Gulbenkian Foundation (1972): *Gemeinwesenarbeit und sozialer Wandel*; Lambertus Verlag, Freiburg.

Yoder, J. A. ; Jonker, J. M. L. i Leaper, R. A. B. (Eds.), (1985): *Support Networks in a Caring Community*; Martinus Nijhoff, Dordrecht.

FAMILY – SOCIAL NETWORK – SOCIAL WORK

Nino Žganec

Faculty of Law, Zagreb

The article deals with certain aspects of family life with regard to a broader network of its social relations. The age of destruction of family values is revealed in the functional reduction and social isolation of the family, on the one hand, but also in its inclusion into different kinds of social networks, on the other hand. Although these networks were initially researched by social anthropologists, due to the development of the social systems' theory, interest for this phenomenon has started to transcend into the fields of other sciences. Special attention is given to social networks, as a comprehensive field of relations, in the so-called applicative disciplines. Social work, regarded as such a discipline, has found in the social network model, and especially in the method of social work in organizing the community, a significant number of solutions in the process of coping with the ever more complex problems of contemporary persons and their families. Thus, one can expect that the future development of practical-research models concerning work with people will continue in that direction.

FAMILIE – DAS SOZIALE NETZ – SOZIALARBEIT

Nino Žganec

Fakultät der Rechte, Zagreb

Dieser Artikel untersucht bestimmte Aspekte des Familienlebens im Hinblick auf das weite Netz von Beziehungen zwischen Familie und Gesellschaft. Die Zerstörung der traditionellen Werte des Familienlebens offenbart sich einerseits in einer funktionalen Reduzierung und sozialen Isolierung der Familie, aber auch in ihrem Anschluß an verschiedene soziale Netze andererseits. Zwar beschäftigen sich mit der Untersuchung sozialer Netze zunächst und in erster Linie Sozialanthropologen, doch mit der Entwicklung der Theorie sozialer Systeme zeigen auch andere Wissenschaftsgebiete Interesse für dieses Phänomen. In sogenannten applikativen Disziplinen (hauptsächlich Hilfsdisziplinen) bringt man sozialen Netzen als dem Gesamtgefüge von Beziehungen ein besonders großes Interesse entgegen. Die Sozialarbeit als eine dieser Disziplinen im Modell netzförmig entwickelter Sozialarbeit, insbesondere die Methode des Organisierens des Gemeinwesens, hat eine bedeutende Anzahl von Lösungen ermittelt zur Bewältigung der immer komplexer werdenden Probleme des modernen Menschen und seiner Familie. Es ist daher zu erwarten, daß die Entwicklung von praktisch-experimentellen Modellen der Zusammenarbeit mit Menschen auch in Zukunft in dieser Richtung verlaufen wird.